

Igor Lichý a Tomáš Šebo v rozhovore s Andreou Bacovou

Ľudí provokujeme, aby sa stali aktívnou súčasťou bývania

Andrea Bacová: Rada by som sa dnes s vami porozprávala o vašich názoroch na tvorbu obytného prostredia. Máte k tomu naozaj čo povedať, keďže rezidenčných projektov máte vo svojom portfóliu viac ako dosť (Kolínsky, Gansberg, Nový háj, Čerešne, MamaPapa). Ako by ste charakterizovali hlavné témy súčasného bývania z pohľadu architekta?

Tomáš Šebo: Pri každom našom projekte sa snažíme ísť proti anony- mite. Urobiť bývanie také, aby sa s ním ľudia identifikovali, aby vedeli rozlíšiť, kde bývajú, aby to nebolo „štvrté okno v pätnástom rade zhora“, ale aby to bola konkrétna neopakovateľná situácia. Okrem toho sa snažíme prispieť k tomu, aby tam vznikla komunita. Nechceme ľuďom diktovať, že sa majú stretávať, ale dať im tú možnosť. Ponúkame im škálu možností, dávame im isté inšpirácie – rôzne miesta, kde sa môžu rôznym spôsobom stretávať – a oni si už vyberú, je to na nich. Chceme, aby to tam žilo, a keď sa pozrieme aj na naše staršie projekty, vidíme, že to, chvalabohu, funguje.

AB: Ako jedni z prvých u nás ste začali pracovať pri bytovom projekte Nový háj s budúciimi obyvateľmi. Umožnili ste ľuďom, aby si zasahovali do dispozícií bytov. Takáto participácia má však svoje limity. Čo z toho ste si zobrali ďalej – do aktuálnych projektov?

Igor Lichý: V tomto bol Nový háj výnimočný – v ďalších projektoch sa participáciu nepodarilo až tak rozvinúť. Je to, žiaľ, mimoriadne komplikovaný proces – do hotového projektu vnášať impulzy obyvateľov, resp. takto bývanie individualizovať. Teraz sa viac sústreďujeme na podporovanie komunit, ako hovoril Tomáš. Je, samozrejme, časť obyvateľov, ktorá uprednostňuje súkromie, neinklinuje k stretávaniu sa so susedmi, ale veľká časť – hlavne mladé rodiny s deťmi – rada využíva spoločné priestory.

TŠ: Rezidenčný projekt u nás nezačína a nekončí za dverami bytu, zaujíma nás, čo sa nachádza medzi zastávkou autobusu a dverami bytu. Samozrejme, je možnosť sa hneď za týmito dverami zavrieť, ale my chceme, aby cesta domov pre obyvateľov prinášala inšpirácie, aby sa vracali aj sem. Mnohým bytovým domom toto chýba – nestačí len naukladať byty nad seba a dohliadať, aby mali slnko a svetlo!

AB: Na vašich projektoch vidno, že hľadáte aj nové estetizujúce výtvarné prvky, rozmanitosť, farebnosť. Jednoducho sa neopakujete. Takéto uvažovanie o architektúre nie je u nás celkom bežné,

nové bytové domy sú vo väčšine prípadov na štandardizovanej estetickú úrovni. Tým sa aj odlišujete od ostatných. Musím pritom povedať, že nie ste žiadni minimalisti! Možno vás kvôli tomu niekto aj nemá rád...

TŠ: Pristupujeme k tomu podľa hesla Imra Vaška „More is more!“ (smiech)

AB: Čo sledujete týmto výtvarnejším prístupom? Isto to nie je len snaha byť iní.

IL: Ide o individualizáciu. Aby sa ľudia cítili vo svojich bytoch šťastne a dobre, aby mali z bývania zážitok. Tam, kde sa projekty príliš opakujú, je toto komplikovanejšie ako pri projektoch, kde sú domy individualizované.

TŠ: Zaujímá nás interakcia – a to bolo už pri Novom háji. Ľudí provokujeme, aby sa stali aktívnou súčasťou bývania, aby neboli len pasívnymi prijímateľmi toho, čo niekto nadizajnuje a prikáže im, že takto budú žiť. Naše projekty majú potom svoj ďalší život, z ktorého by sa niektorí architekti možno zbláznili. Napríklad v prípade Kolísk na balkónoch pribúdajú kvetináče, zavesené muškáty, rôzne treláže – a my sa tomu tešíme. Chceli sme tam predsa dostať vidiek! Niekomu by to možno vadilo, no pre nás je to dôkaz, že ľudia si to osvojili a pracujú s tým ďalej. A to je rozmer, ktorý nás baví. Fungujeme v diskusii, hľadáme možnosti, návrh posudzujeme viacerí, snažíme sa ho objektivizovať. Pri bytových projektoch myslíme hlavne na užívateľa: Kto tam bude bývať? Čo bude potrebovať? Nie je to len o obývačke a spálni. Vytvoríme si príbeh človeka, ktorý tam bude bývať, čo ho tam bude zaujímať, kde bude tráviť voľný čas... Od toho sa to celé odvíja. Motív nie je v tom, že by sme chceli byť iní. Chceme, aby ľudia mali pocit, že majú niečo vytvorené len pre nich.

AB: Možno práve Nový háj vás v participácii posunul k tomu, že ste si uvedomili, že nie je treba robiť byty na mieru, ale individualizovať niečo iné. Sústreďujete sa teda na vonkajší obytný priestor a na aktivity, ktoré tu ľuďom ponúkate.

TŠ: Je to tak.

AB: S tým súvisí i experimentovanie. To je pre váš ateliér tiež príznačné. Zaoberáte sa aj parametrickou architektúrou, novou materialitou, na mnohých vašich projektoch spolupracoval profesor Imro Vaško. Akademický vplyv tu cítiť a je to pozitívne. Podľa mňa je to výborné! Asi tam dochádza k zaujímavej diskusii a potom to dostávajú i do praxe.

Polyfunkčný objekt Nový háj, Bratislava-Petržalka, foto: Monika a Lubo Stacho

Rezidenčný komplex Gansberg, Bratislava - Koliba, foto: Tomáš Manina

IL: Súvisí to aj s individualizáciou. Keď sme napríklad navrhovali komplex bytových domov, skúšali sme na jednotlivých domoch použiť rôzne princípy, vyskúšať rôzne prístupy. Na jednej strane je potom výsledkom individualizácia, na druhej strane je celý proces zaujímavejší. Veci neopakujeme, ale na každom projekte vyskúšame čosi iné.

TŠ: Sme veľmi radi, že už roky spolupracujeme s Imrom, lebo naozaj prináša ďalší rozmer. Bez neho by sme sa tu možno zahrabali v rutine a ak by sme, nedajbože, zistili, že to funguje, tak by sme všetko len tak „šmýkali“. A to naozaj nechceme. Do všetkého ideme akoby odznova. Strašne nás baví nepostupovať podľa estetiky, ktorá je práve in, ale estetiku objavovať. Estetík je predsa množstvo! Baví nás, že zrazu niečo uvidíme, začneme s tým pracovať a niekam sa to vyvinie.

AB: Ako ste sa vlastne dostali k spolupráci s Imrom?

IL: Imro bol môj profesor na VŠVU, bol som uňho v ateliéri niekoľko semestrov. Pri príležitosti 50. výročia katedry architektúry na VŠVU sme sa stretli na nejakom evente, dali sme sa do reči a napokon sme ho prizvali ako externého konzultanta na naše dizajn mítingy. Bolo to pred 10 – 12 rokmi a následne sa to rozvinulo do pravidelnej spolupráce.

AB: Zrejme ste si názorovo „sadli“. Rovnaká krvná skupina, pravdepodobne, zafungovala, keď spolupracujete už takto dlho.

TŠ: Nemám pritom pocit, že by sme nejako estetizovali, hľadáme spolu istý princíp – a to je veľká zábava!

AB: A ako to prebieha? Len debatujete?

IL: Debatujeme, ale aby debata mala nejakú štruktúru, vytvorili sme si náš manifest, ktorý máme na stene v zasadačke a ten nám pomáha pri diskusiách. Nejaké veci máme tým pádom vyjasnené, priority sú jasné.

TŠ: Niekedy robíme test manifestom. Na projektoch robíme viacerí, aj naši mladí kolegovia, a keď sa nám niečo nepozdáva, tak tie návrhy prebehnú testom manifestom – pýtame sa, či je to napríklad generatívne, ekologické a podobne. Ak tie atribúty tam nenájdeme, návrh nemá zmysel.

AB: Čiže ide o istú skúšku správnosti....

TŠ: Presne tak! (smiech) Toto nám dosť pomohlo a myslím, že aj toto inicioval Imro.

IL: Áno, bol svedkom našich nekonečných debát a toto ho napadlo – že si treba isté veci na začiatku vyjasniť. Hlavne, keď človek robí v tíme, je to dôležité. Keď napríklad prídu do ateliéru mladí kolegovia bez skúseností a treba ich dajako koučovať, s manifestom je to priamočiarejšie.

AB: Čiže manifest nie je pre vás len formálna záležitosť, ale pri diskusiách vám hodne pomáha.

TŠ: Naozaj s ním pracujeme. Niekedy niekto príde s návrhom, ktorý sa nám páči, lebo je koncepčne zaujímavý, ale musíme ho preveriť manifestom. Keď nastúpi nový kolega, dostane manifest ako návod na použitie ateliéru. Mladí kolegovia sú totiž rôzni, majú, samozrejme, svoje kvality, ale na niektorých vidno, že im šesť rokov niekto vtíkal do hlavy, ako sa má robiť architektúra, a podľa nás to nebol celkom dobrý návod. (smiech)

AB: Ktoré zásady z vášho manifestu sú najdôležitejšie?

TŠ: Napríklad kontextuálnosť. Kontext by mal vygenerovať riešenie. Generatívne sa prejavila napríklad pri Gansbergu. Je to územie nad mestom, kde boli kedysi vinohrady. A horizontalita návrhu vyplynula z toho, že bývanie bolo určené najmä pre manažérov, ktorí, keď prídu večer z práce, kde boli celý deň s ľuďmi, nechcú sa ešte s niekým stretávať. Je to protipól Čerešní. Urobili sme to teda tak, aby tam mali súkromie. Čiže toto spolu s kontextom viníc vo svahu vygenerovalo riešenie Gansbergu.

IL: Je to naozaj dôležité pri tímovej práci. Lebo keď sa stretnú viacerí architekti, ktorí do toho začnú vnášať svoje osobné pohľady, ťažko sa dohodnú. Potom to môže dopadnúť tak, že jeden silou svojej osobnosti preváži ostatných, a to nie je dobré. Lepšie je, keď to dokáže vyargumentovať, vysvetlíť, z čoho vyplynula ním navrhnutá forma. To je podľa nás správnejší spôsob, ako má vznikáť architektúra.

TŠ: A môžeme sa pri tom oprieť o manifest. Nie je to teda nejaká marketingová záležitosť, takto fungujeme a vyhovuje nám to. Každý si však môže vytvoriť svoj manifest.

AB: Jeden z bodov vášho manifestu je aj to, že vo svojich projektoch uplatňujete zeleň. Boli ste jedni z prvých, ktorí ste sa pustili do vertikálnej zelenej fasády – tu na vašom objekte na Mickiewiczovej ulici. Prečo je pre vás zeleň až tak dôležitá?

TŠ: Čo sa týka zelene, nie sme v tom, samozrejme, žiadni priekopníci. Ale na Wallenrode sme si to overili už dávno. Táto budova je na rušnej ulici, hoci aj s tým sme sa snažili niečo urobiť, no, žiaľ,

Business centrum Wallenrod, Bratislava, foto: Ľubo a Monika Stacho

zostalo to stále pri potľapkávaní po pleci. Zeleň tu funguje ako filter medzi ulicou a kanceláriou a naozaj je to účinné. Máme to dlhodo overené, lebo dom je stále plný! Ľudia, ktorí tu pracujú, sú veľmi spokojní. V meste je toto naozaj dôležité, dôležitejšie ako nejaká štruktúra fasády. Pri Kolískach bola zeleň v kvetináčoch ponúknutá ako možnosť a dopadlo to presne tak, akí sú ľudia. Niektorí sa o to perfektne starajú a niektorým to vyschlo. Ale nevadí: ponuka bola daná a niekto ju prijme a niekto nie. Všeobecne to tam ale žije, zeleň robí atmosféru.

AB: Dôležitú úlohu tu však zohral aj urbanizmus...

TŠ: To áno, pri Kolískach obzvlášť. Urbánny koncept tam bol nastavený už kedysi, my sme ho prevzali a rešpektovali. Je to tam skvelé – všade by sa to tak malo robiť: autá sú pod zemou, sú tam komunity, má to jasnú blokovú štruktúru.

AB: Nie je toto všetko, o čom sa bavíme – manifest, výtvarná stránka architektúry, teda vaše ambície robiť architektúru trochu inak, ako je u nás zvykom – podstatným dôvodom, prečo ste sa rozhodli stať aj developermi svojich vlastných projektov?

IL: V čase, keď sme sa rozhodli ísť do developmentu, vyzeral na Slovensku úplne inak – bol oveľa menej profesionálny. Stretávali sme developerov a mali sme pocit, že mnohí to robia zle, a malo by sa to robiť lepšie. To bol prvotný impulz.

TŠ: Tlačili nás napríklad do riešení, ktorým nerozumeli. Bol to rok 2004, keď ekonomika išla hore a každý bol developer. Povedali sme si, že sa musíme pokúsiť robiť projekty tak, ako to my chceme,

Bytový komplex Kolisky, Bratislava-Záhorská Bystrica, foto: Tomáš Manina

lebo sme cítili, že by sme to vedeli urobiť lepšie. Chceli sme začať rodinným domom – navrhnuť a postaviť rodinný dom, predať ho a ukázať, že sa to dá robiť aj inak –, a mať sa už o čo oprieť. Dali sme sa dokopy s mojím bratom, prišli aj iné financie a mohli sme sa pokúsiť i o čosi väčšie – hoci to bol neveľký dom, asi sedem bytov.

AB: Ceny bytov sú momentálne u nás enormne vysoké. Pustili by ste sa ako investori do finančne limitovaného nájomného bývania? Je to potrebné, keďže potrebujeme vykryť túto oblasť. Išli by ste s vašimi ambíciami aj do tohto? Dá sa to vôbec?

IL: Osobne mám pomerne radikálny názor na nájomné bývanie. Slovensko je jednou z krajín, kde je najviac privátneho bývania. Je to logický dôsledok politických turbulencií, ktoré v strednej Európe v posledných desaťročiach či storočiach prebiehajú. Ľudia málo dôverujú štátu, málo dôverujú politickým inštitúciám. Viac dôverujú sebe a súkromnému vlastníctvu. Je to logický odraz situácie, aká tu je. Slovensko nemožno porovnávať napríklad s Anglickom, kde je dlhodobá tradícia, kde je po desaťročia až stáročia politická stabilita. Ja by som napríklad svojim deťom neradil, aby bývali v nájomnom byte, lebo pri nájomnom by museli financovať aj to financovanie. Poradil by som im, aby si kúpili byt cez hypotéku a splácali ho. Myslím si, že nájomné bývanie je preceňované. Čo sa týka konceptu rodinných či osobných financií, je podľa mňa lepšie, ak sa človek prikrýva takou perinou, na akú má. Veľmi jednoducho by som to porovnal s kúpou auta, s finančným lízingom a operatívnym lízingom. Keď si kupujete byt za peniaze v hotovosti, to je, ako keď si kupujete auto za hotové, keď si kupujete byt na hypotéku, to je ako finančný lízing, a keď si

prenajímate byt, to je niečo ako operatívny lízing. Operatívny lízing je síce najpohodlnejší, najkomfortnejší, ale je to najdrahšia služba. To si treba uvedomiť – nájomné bývanie je drahá služba pre tých, ktorí si ju objednávajú a ktorí ju platia. Myslím si, že štát by sa mal najmä starať o pomoc sociálne slabším skupinám, ako sú matky samoživiteľky, bezdomovci a starí ľudia.

AB: Nájomné byty sa dosť využívajú ako téma v propagácii, v rôznych programoch politických strán, avšak stále sa len o tom hovorí a sľubuje...

IL: Nájomné bývanie vie zabezpečiť aj súkromný trh. A, myslím si, že efektívnejšie ako štátne inštitúcie. Máme skúsenosť, že čokoľvek robí štát alebo obec, je to drahšie a menej efektívne. Privátne spoločnosti fungujú vždy efektívnejšie ako štátne. Keby boli jasne nastavené pravidlá, neverím, že by tu nebola ponuka. Keď je spoločenský záujem a je na to klientela, stačilo by dať do súťaže jasné pravidlá. Zatiaľ vzniká napríklad v Bratislave ročne minimálne množstvo nájomných bytov. Nemôžeme sa porovnávať s Rakúskom, kde je dlhoročná tradícia. V Holandsku vzniká vždy isté percento bytov, ktoré sú sociálne. Keby sme mali všetci rovnaké pravidlá hry, že musíme vždy postaviť isté percento sociálnych bytov za jasne daných podmienok, ktoré by mali ekonomické ratio, neverím, že by tie byty neboli.

IL: Otázku sociálneho bývania vnímame ako veľmi nespravodlivú. Takých bytov vie magistrát postaviť určitý počet, ale ľudí, ktorí to potrebujú, je oveľa viac. Bude sa musieť vyberať podľa nejakého kľúča. Nieкто ten byt dostane a nieкто nie. Spravodlivejšie by bolo, keby balík peňazí na podporu bývania bol rozdelený podľa nejakého kľúča pre všetkých, ktorí to potrebujú. Čaká nás ešte veľmi zaujímavá diskusia, keď sa sociálne projekty nájomného bývania dokončia – ako sa budú rozdeľovať.

TŠ: Keď sa podpora tí, ktorí to naozaj potrebujú, budú si môcť dovoliť nájomné bývanie. A keď si to budú môcť dovoliť, bude ten segment zaujímavý aj pre bežných hráčov a tým pádom bude ponuka väčšia a bude to dostupnejšie. Takto to deformuje trh. Nieкто totiž dostane byt pomaly zadarmo, no ten vedľa už nie, lebo byty sú len tri.

AB: V zásade je teda nájomné bývanie vec v tomto kontexte mimo architektúry, lebo ťažisko je v štátnej politike a v nastavení fungujúcich pravidiel.

IL: Štát by nemal robiť veci, ktoré vie urobiť súkromný sektor. Mal by len nastavovať pravidlá alebo to dotovať podľa spravodlivého kľúča, ale nevyrábať ten produkt samotný.

AB: Pri návrhu nájomných bytov by ste ale asi ťažko mohli uplatniť vaše princípy.

TŠ: Ale áno! Oceňovaná bytovka od barcelonského ateliéru Peris+Toral by isto zniesla aj test našim manifestom. Je to prefabrikovaná drevená konštrukcia – pekná vec, ktorá ani nebola drahá. Bola tam ale dobrá objednávka a nastavené jasné pravidlá hry. Bola tam súťaž, jasný plán, jasné zadanie... To by mala byť úloha štátu alebo mesta – nastaviť jasné pravidlá hry, dať jasné zadanie, vytvoriť podmienky pre zdravú hospodársku súťaž. Ak nieкто hovorí, že by to mal suplovať štát, pomýlil si úlohy štátu.

IL: Keď vieme, že je nedostatok bytov, štát by sa mal zamýšľať nad tým, prečo je to tak, a riešiť tie príčiny, a nie ich stavať. Narazí

totiž na nedostatok pozemkov, zastaraný územný plán, problémy so zastaranými normami.

TŠ: Vieme všetci, aký tu v Bratislave máme územný plán! Veľakrát sme si aj my preratúvali, ako by nám vychádzalo, keby sme investovali do nájomných bytov. Nikdy nám to nevyšlo! Neverím teda, že to niekomu môže vyjsť. Nehrnú sa do toho ani banky. Niečo tu nie je zdravé.

AB: Pozrime sa ale ešte na druhú etapu Čerešní, ktorú publikujeme v tomto čísle Projektu. Uplatnili ste tu mnohé princípy zo spomínaného manifestu. Nedávno som sa tam bola pozrieť a obytné prostredie, vnútrobloky sú naozaj veľmi pekne zrealizované a ľudia ich aj intenzívne využívajú, žije to tam!

TŠ: Sme radi, že to vidno. Do tejto lokality sme vstúpili prvou etapou Čerešne Jednotka. Bola to veľmi heterogénna lokalita, bolo tam úplne všetko okrem bývania. Projekt sme postavili na koncepte dvora, v tejto etape sme pridali ďalšie tri. Začalo to tam už prevládať. V netradičnom prostredí, ktoré má ale svoje kvality, sme sa snažili vytvoriť mikrosvet, ktorý je už dosť silný (k dvom etapám ešte tento rok začneme stavať ďalšiu) na to, aby začal ovplyvňovať svoje okolie. Ďalšou etapou chceme vytvoriť prepojenie na Harmincovu ulicu a urobiť tam mesto. Potenciál tam je. Celé je to postavené na navzájom prepojených dvoroch. Každý má svoj vlastný program, no benefitujú z toho všetci obyvatelia. Dvor predstavuje akýsi mikrosvet, ktorý dáva vzniknúť komunite, no zároveň je určený pre všetkých a vie sa organicky začleniť do mestského organizmu. Ďalšie etapy prinášajú už mestskejšie prostredie. Je tam prechod medzi mestským prostredím, čo je Harmincova a Dúbravka, a lesom, čo je Sitina. Radi by sme docielili, aby si to človek ani neuvedomil a zrazu bol v lese.

IL: Prijemné je, že sme s tým nielen my spokojní, ale aj obyvatelia. Koncept dvorov funguje a teraz sme tam navrhli aj spoločné terasy. Medzi blokmi domov pri schodiskách sú exteriérové terasy, ktoré majú slúžiť susedom na socializáciu a stretávanie.

TŠ: Susedský život sme sa snažili vytiahnuť aj vertikálne. Na jednom bloku sú aj dvojpodlažné mezonety – kvázi radovka –, čiže je to taký mix štruktúr. „Radovka“ má svoje predzáhradky, nad ňou je pár podlaží bytov a hore na streche sú väčšie byty s terasami. Je to vertikalizácia rôznych foriem bývania a navyše priestor popretkávaný spoločnými terasami. Je to nový koncept, vonkoncom nie jednoduchý. Je to pestré nie preto, že sme to tak chceli, ale preto, že pestrý je samotný mix. Teší nás, že ľudia z prvej etapy Čerešní si chcú kúpiť byt v druhej etape – chcú sa v rodinách rozrásť a cítia, že Čerešne majú kvality takmer rodinného bývania.

AB: Je to lokalita s dobrým potenciálom, ktorý treba využiť!

TŠ: Zjednodušene by som povedal, že Čerešne sú dvory. Kedysi som býval na Dlhých dieloch a cítil som, že moje deti majú hendikep oproti môjmu detstvu v Prievidzi, kde som vyrastal na dvore, všetci sme sa tam stretávali a mama vedela, že ma tam vždy nájde. Fenomén dvora, ktorý určite nie je prežitý, sme chceli dostať aj do Čerešní. Dostať tam poloverejný a polosúkromný priestor, kde sa stretáva 80 percent známych tvárí. Je to dôležité pre budovanie pocitu spolupatričnosti.

AB: Ďakujeme pekne za rozhovor.

V Bratislave 18. augusta 2023